

OTROŠKO IZROČILO PRLEKIJE

BISERKA ŠKRINJAR

O otroškem ljudskem izročilu Prlekije je zelo malo znane- ga, še manj zapisanega, saj so raziskovalci in zapisovalci večinoma zbirali in zapisovali ljudsko izročilo iz sveta odraslih, le tu in tam se je med zapise vrinila otroška uspa- vanka ali pesem o živalih. Otroški svet igre, plesa in pesmi pa je neopazno in nezadržno tonil v pozabo.

Kot otrok sem se pogosto igrala igro mati, mi smo lačni. Poznavanje te igre in spoznanje, da je nisem zasledila v razpoložljivi literaturi, me je pogosto navajalo k razmišljanju o otroških ljudskih igrah Prlekije. Porajala so se mi vprašanja, na katera nisem našla odgovora: So se prleški otroci igrali takšne igre kot ostali otroci v Sloveniji ali so bile v našem kraju posebne? Se starejši ljudje še spominjajo teh iger? Se spominjajo igre mati, mi smo lačni? Predvidevala sem, da se starejši krajani zagotovo spominjajo iger iz otroštva, in se lotila terenskega dela.

Otroško ljudsko izročilo sem zbirala in zapisovala tako, kot so mi ga posredovali starejši. Besedila sem zapisovala v narečju, saj le tako ohranjajo ves svoj čar in iskri- vost. Med delom na terenu sem ugotavljala, da se je veliko iger pozabilo. Prav zato ker sem na tem področju opravljala skorajda pionirsko delo in zaradi časovne oddaljenosti, ki je omogočala pozabljanje iger, sem se vsake odkrite igre izredno razveselila. Tako mi je uspelo zbrati kar nekaj rajalnih, prstnih in pastirskih iger, ki jih današnji otroci (vključno s svojimi starši) ne poznajo. Zapisala sem tudi izštevanke, besedne igre, zbadljivke in šal- jivke ter skrom- no število nagovorov ob srečanju z živalmi. Starejši so radi pripovedovali o svojem otroštvu – o veselih in žalostnih dogodkih.

Želim si, da bi zbrane in zapisane otroške ljudske igre Prlekije ponovno zaživele in razveseljevale današnje otroke, tako kot so nekoč njihove babice in dedke. Le posredovati jim jih je treba.

O PRLEKIJI IN PRLEKIH

*Prlek je priša, Prlek je ša,
same mastne žgejnke ja!*

*Prlek je priša Prleka prosit,
ka bi Prlek priša Prleka nosit,
ka je Prlekof Prlek hmrja' pre!*

Prlekija je splošno znano ime za severovzhodni del

Slovenije med Muro in Dravo. V Prlekiji govorijo prleško narečje, ki je dobilo ime po časovnem prislovu "prle" (iz prvle – prej), ki ga pozna tudi prekmursko narečje. Domači šal- jivci bi na to hitro pripomnili, da sta narečje in tudi pokrajina dobila takšno ime zato, "… ka je Bog Prleke pret viin iz žakla vrga kak Prekmurce, ki so se tan tak znajšli samo zaradi tega, ka je še te Bog na konci žakel prek Müre stepa …"

Prebivalci Prlekije so podjetni, delavni in nadarjeni ljudje. Mnogi prleški intelektualci so krepko pomagali ustvarjati slovensko kulturo in zgodovino (Miklošič, Murko, Osterc, Kovačič, Trstenjak, Vraz, Schreiner itd.). "Druge značilnosti, ki budijo v Prlekih samih zavest svojskosti, so še posebno: hiter, odsekan govor, kratki ozki vokali, kar soglaša z njihovim veselim, vedrim značajem, ki se izraža v posebni ljubezni do petja in šale." (Dravec 1981: 9)

Prlekija je bila vedno na kulturnem in političnem prepihu in le trdoživost in samozavest prejšnjih rodov je omogočila ohranitev kulturne zapuščine. Prleki so bili od nekdaj odvisni od zemlje – tako tisti na številnih gričih, imenovani Goričani ("Goričoni"), kot tisti na ravnini, imenovani Poljanci ("Polonci"). Živeli so od zemlje; pred- stavljala jim je neprecenljiv zaklad. Prav ta navezanost na zemljo in pridobivanje vsega, kar so za življenje potrebo- vali, je odvracala zgodnjo industrializacijo in izseljevanje prebivalcev v druge dežele. Če pa se je le našel kakšen, ki se je odpravil npr. v Ameriko, je med ljudmi obveljalo mnenje, da je zagrešil kakšno "lumparijo" in se želi z begom izogniti kazni.

Posebnost v slovenskem prostoru predstavljajo prleški vaški grbi, s katerimi so Poljanci označevali pripadnost svoji vasi. V grbih so bile narisane živali ali rastline kot simboli s totemističnim predzgodovinskim ozadjem. Prav na račun vaških grbov je bilo nekoč slišati veliko zbadljivk med vaščani ene in druge vasi in neredko so se na vaških veselicah zaradi njih tudi stepli.

Posebnost so tudi klopotci, ki se jeseni oglašajo iz goric; nekoč so Goričani kar tekmovali v izdelavi čim večjega in glasnejšega.

Kmetje so nekoč obvladali spretnosti, ki bi jim v današnjem času rekli kar obrt. V zimskem času, ko ni bilo dela na zemlji, so izdelovali za vsakdanje življenje potreb- ne uporabne predmete, npr. "hüjkove korbače" (vrbove košare), metle, grablje, cokle, vrvi iz konoplje ipd. Pozimi so ženske predle in izdelovale oblačila za vso družino. Najtoplejše in najbolj mehke nogavice, kape in šale so spletle iz zajčje dlake. Tako so se prav zares sami oskrbo- vali z vsem, kar so potrebovali za življenje. V trgovini so se oskrbeli le s soljo in sladkorjem, ki ju sami niso mogli pridelati. Prav zato se ni čuditi, da se je Prlekija dolgo otepala industrializacije, in v tem je verjetno vzrok, da so se šege in navade dolgo obdržale kot del vsakdanjega živ- ljenja Prlekov.

VLOGA OTROK V ŠEGAH IN NAVADAH

1 Hmrja: umrl.

Šege in navade ob rojstvu

Vera v skrivnostna bitja, ki naj bi živela v bližini človeških domov, je bila v začetku prejšnjega stoletja še zelo živa. Zato so ob rojstvu otroka, "ko se je peč podrla", nastavljali na mizo kruh in vino, da bi rojenice in sojenice, potem ko bi se okrepčale, novorojenčku prerokovale čim lepšo usodo. Otrokova prva kopel je po starih verovanjih vplivala na njegovo usodo, zato je bilo treba vodo zanjo segreti v novem loncu in vanj dati denar, da bi bil novorojenec, ko odraste, bogat. Z njo so zalili mlado drevo, da bi otrok dobro rasel.

Največjo nevarnost za otroka je predstavljalo obdobje do krsta, saj je bil v stalni nevarnosti pred zlimi duhovi – škopnjaki in čarovnicami. Teh so otroka obvarovali s polaganjem rdečih trakcev ali pa koščka železa pod otrokovo blazino. Na zibelko so narisali pentagram, "Morino znamenje", da je bil otrok varen pred zlim bitjem iz poganske davnine.

Dokler otrok ni bil star tri mesece, ni smel ob mraku stopiti v hišo noben moški s klobukom na glavi, ker bi sicer prinesel s sabo "mroke"², ki otroku jemljejo spanec. Kot me je nekoč poučila moja babica, se mroki naselijo tudi v plenice, če jih pred mrakom ne pospraviš v hišo. Otrok lahko zaradi njihove prisotnosti zboli in umre.

Škopnjak, ki bi mu v Prlekiji rekli "škopjok"³, se je prikazoval v različnih oblikah – največkrat v obliki goreče metle, ki otroku piha dim v obraz, zaradi česar otrok umre. Lahko pa je povzel obliko gorečih isker ali česar koli drugega.

Slovenci so nekdanj verovali v devet urokov, ki navadno povzročajo hud glavobol, lahko pa tudi smrt. Uroke pa priključijo "hud pogled". "Tako je pri Spodnjih Štajercih navada, da trikrat pljunejo na tla, kadar pogleda otroka človek, ki mu pripada hudi pogled. Verujejo namreč, da pljunek vzame hude-mu pogledu čarodejno moč" (Zablatnik 1990: 19).

Krst otroka je predstavljal najbolj varno in zanesljivo zaščito pred zlimi duhovi – zato so v bojazni, da otrok ne bi umrl nekrščen, s krstom pohiteli in otroka navadno krstili že na dan rojstva. Krstnega botra ali botro je moral izprositi oče in botrstvo je bilo vedno zelo v časti. Nalagalo je dolžnosti in pravice ter je v ljudskem izročilu povezano z mnogimi šegami in navadami.

Nekdanj so verjeli, da otrok tudi po krstu ni popolnoma varen pred demonskimi bitji, zato so ga poskušali, posebno v prvem letu, na različne načine obvarovati hudega. Z raznimi čarnimi dejanji so poskušali pospešiti otrokovo rast, govor ipd. Posebno pozornost so posvečali otrokovi rasti in prvemu striženju las. Prvo striženje je bilo zelo slovesno, saj so zanj ponekod v ta namen naprošali botra – "nastriznega kuma", da je otroku prvi ostrigel lase na

temenu. Šop las je vrgel kvišku, otroka pa obdaroval. Ko je otrok prerasel neobgljenost in odvisnost od matere, se je začela skrb zanj zmanjševati. Verjeli so, da so demonska bitja in uroki izgubljali svojo moč. Prav zato v nobenem poznejšem obdobju otroštva ni zaslediti toliko šeg, navad in verovanj, kot jih je bilo v prvem letu otrokovega življenja.

Sodelovanje otrok v šegah in navadah

Šege in navade življenjskega kroga so spremljale človeka od rojstva do smrti. Najbolj so bile šege življenjskega kroga domena odraslih, saj so imeli otroci v njih le pasivno vlogo – vlogo opazovalca.

V šegah koledarskega leta je bila vloga otrok bolj opazna. Starejši so jim ob večjih kmečkih opravilih dodeljevali vlogo, ki je bila v navadi; npr. ob trgatvi so otroci lahko pobirali samo grozdne jagode, raztresene pod trsom, niso smeli zobati grozdja – saj so v njih "spale kačice"; ob žetvi so zbirali v svoje snopiče pšenično klasje (ki je ostajalo odraslim) in otrok, ki je napravil največjega, je dokazal, da bo dober "virt"⁴, ki bo dedoval kmetijo. Ob ličkanju koruze, "kožühaji", so pred odhodom domov dobili toliko povezanih koruznih storžev, kolikor so si jih lahko naložili na iztegnjeni roki ipd.

In kako so pri šegah in navadah sodelovali prleški otroci? Po pripovedovanju starejših (večina vprašanih je bila rojena v letih med prvo in drugo svetovno vojno) je bilo njihovo otroštvo vse prej kot brezskrbno. Tako so morali že zelo zgodaj v otroštvu poprijeti za delo. Pri tem ni bilo nobene razlike med "grünarskimi in vencerskimi"⁵ otroki. Oboji so večji del dneva naporno delali; med njimi je obstajala razlika v oblačilih ter seveda v tem, kaj so dobili na krožniku. Kar nekaj starejših je omenilo, da so morali kleče prositi za kos kruha, če so si ga morda zaželeli zunaj ustaljenih obrokov.

Ker so sodelovali pri vseh kmečkih opravilih, so se z opazovanjem priučili dela pa tudi šeg in navad, povezanih z delom. Ob večerih, posebno pozimi, ko so "česali perje" in prebirali fižol, kašo in ajdo, so prisluhnili ljudskim zgodbam, vražam, petju starih ljudskih pesmi in ob tem pogosto zaspali. Tako ni nič nenavadnega, da jih na otroštvo vežejo spomini na delo, manj pa na sodelovanje v šegah in navadah (najbolj se spominjajo tistih, v katerih so bili obdarovani), še teže pa se spominjajo otroških iger.

"Gda se ftičeki ženijo"

Praznovali so pomladi. Ponekod v vzhodni Sloveniji so ta dogodek datumsko umeščali na valentinovo, sicer pa na gregorjevo. Na ta dan so že zgodaj vstali in bosonogi stekli do bližnjega grmovja in iskali "ostejnke ftičjega gostüvaja". Našli pa so le, kar so jim starši nastavili. Pretepi ob iskanju dobrot niso bili nobena

² Mroki: zli duhovi, ki se pojavijo z mrakom.

³ Škopjok: zli duh, ki povzroča uhajanje dima iz peči.

⁴ Virt: gospodar.

⁵ Vencerski: viničarski.

redkost, saj si je vsak hotel prilastiti čim več dobrot (kosov potice, "klüecov" ipd.).

Pust ali "fašenk"

 Na pustni torek so se našemljeni (po navadi v stare cape) podali od hiše do hiše. Na pragu so poskakovali ali pa so se ves čas "okoli vrteli". Gospodinja ali kdo od domačih jih je obdaril. "Po maškarih" so lahko hodili le v dopoldanskem času, saj so popoldnevi pripadali mladini, večeri pa so bili na razpolago odraslim.

Marijin dan

 Tega dne (25. marca) je Marija "otklenila zemlo", kar je pomenilo, da so bili lahko otroci od tega dne dalje bosí in so smeli sedeti na zemlji.

Cvetna nedelja

 Starejši pa tudi že mlajši otroci so dan pred praznikom izdelali vsak svoj "presmec". Izdelali so ga iz natančno določenih ozelenelih vej in prvega pomladnega cvetja. Presmec so v spodnjem delu povezali z vrbovo vejo, koščkom konopljinje vrvíce ali pa celo s travo. Najlepši je bil tisti, ki je vseboval največ vrst ozelenelih vej in cvetja in je bil obenem najlepše sestavljen. Pogosto so jih izdelali več in jih pred mašo prodajali meščanom. Presmece so po "žegnavanju" vrgli na streho domače hiše, gospodarskega poslopja, jih obesili na podstrešju ali pa zatakneli za križ v "bogecoven koti". Ljudje so verjeli (in verjamejo še danes), da jih bo to obvarovalo požara, bolezni in jim bo zagotovilo družinski mir in srečo.

Velika noč ali "vüzen"

 Dan pred praznikom so otroci pomagali barvati jajca. Barvali so jih s kuhanjem v čebulnih lupinah (rdečih in rjavih); da so se lepo svetile, so jih namazali z mastjo. S starši so se "svetešje opravleni" odpravili v cerkev. Matere so nesle večjo košaro, ki je bila napolnjena z domačimi dobrotami (če jih je bilo premalo, so dno obložili s papirjem); tudi deklice so imele manjšo košarico, pokrito z vezanim prtičem. Deklice so nosile v njih "poforbana jajca", ki so jih po maši podarjale sorodnikom in sosedom. Ta jajčka so bila najlepše obarvana in najbolj debela. Zvečer so se lahko za kratek čas udeležili kresovanja. Vsaka vas in vsak vrh je tekmoval, kdo bo imel najlepši kres in kdo bo najglasneje pokal s pomočjo škatel in karbida.

Sprejem novinca med pastirje ali "jürjovo"

 Na jurjevo (23. aprila) so si že izkušeni pastirji privoščili novince na paši. Pripravili so jim pastirski krst, ki so ga v glavnem sestavljale same "lumparije". Novinca so prepričali, da bo pravi pastir šele, ko najde "črni klüč". Ko je privolil v iskanje, so mu z ruto prekrili oči

in ga besedno vodili po travniku tako dolgo, dokler jih je zabavalo njegovo padanje čez krtine. Šele takrat so ga, seveda bosega, vodili do skrivnostnega ključa, ki pa ni bil nič drugega kot po možnosti še topel kravjak, v katerega je novinec ob vsesplošnem krohotanju ostalih pastirjev, nič hudega sluteč, stopil. Neredko je sledil še padeč v kravjak, kar je krohot ostalih še povečalo.

Novinca so si privoščili še kar nekaj dni – dokler se niso naveličali. Zelo priljubljen in tudi dosti bolj prijeten je bil krst s kravjim mlekom. Tega so izvedli tako, da so "kravi vimen zategnili" in mimoidočega novinca poškopili z mlekom.

Barbarinje

 Četrtega decembra so hodili od hiše do hiše, v vsaki zlezli pod mizo in zaželeli:

"Bog van dej dosti recik, Bog van dej dosti picik, Bog van dej dosti icik, Bog van dej dosti žita, Bog van dej dosti klobos pa zabele, vrle čehoke, pridne dikline, sveti mir božji, pa vesele svetke."⁷ Gospodinja jih je obdarila z jajci, če pa tega ni storila, so ji hitro zaželeli: "Bog van dej, ka bi mogli s plantavo kobilo daleč k mlini iti!"

Miklavž ali "Mikloš"

 Ta praznik je povezan z neutrudnim čiščenjem obutve, ki je bila po navadi že precej obrabljena, in s pričakovanjem tega, "ka si si celo leto zaslužja". Pridne otroke je ob prvem mraku v spremstvu parkljev obiskal Miklavž in jih obdaril z dobrotami. Tiste, nekoliko manj pridne, je obdaril z leskovo vejo, zataknjeno v repo, in dovolil parkljem, da so jih malo prestrašili. Poredneži pa so se morali soočiti s strašnimi in neusmiljenimi "parkli, ki so nemarno deco zvezali z lanci"⁸, te pa so jih vlekli po snegu ali pa so jih vzeli s soboj f pekel". Vsaj tako so otroci takrat verjeli. Ampak poredneži so se vedno rešili pekla – v strahu so ihtavo molili vse molitvice, kar so jih poznali.

Lucija ali "licijino"

 Lucija je bila otrokom skrivnostna podoba; nekaj neotipljivega in nedorečenega. Ob prvem mraku je na svoj dan zbujala strah v vsakem, ki jo je srečal. Oblečena je bila v belo oblačilo (rjuho), njen obraz je bil skrit za tančico. V rokah je držala pladenj in na njem dvoje svinjskih oči, v katere so se otroci najpogosteje kot uročeni zagledali, saj so mislili, da so človeške. Rečeno jim je bilo, da "Licija nemarnežon vün oči skople". Pa tudi tistim otrokom, ki se zvečer v mraku ali temi potepajo po vasi. Iz tega je sledil preprost, a jasen nauk, da se otroci ne smejo potepati, ko se stemni, še posebno pa tega ne smejo početi "na licijino".

Če prva prepoved ni zalegla, so matere strašile neubogljive

6 Klüecov: posušenih jabolčnih krljev.

7 Svetke: praznike.
8 Lanci: verige.

otroke z "jago babo". Kakšnih hudobij je ta sposobna, ni vedel nihče, saj je tudi nihče nikoli ni videl. Zato so jo najdrznejši poskušali izzvati, da bi se prikazala. To so storili tako, da so v temo ali temen kotiček v hiši, najprej spoštljivo tiho in počasi izgovarjali njeno ime. Postopoma se je šepetanje stopnjevalo do kričanja in kričali so tako, da so se na koncu ustrašili lastnega glasu.

Božič

Na božični večer so se pripravljali kar nekaj dni. Nekateri so s srebrno barvo (ta se je uporabljala za barvanje gašperčkov⁹) barvali večje orehe in urejali prostor z jaslicami. Jaslice s figuricami so urejali bolj premožni kmetje, ostali pa so prostor, namenjen za okrašeno smreko, pogrnili s prtom ali obložili z mahom. Na sam večer so okrasili smreko s srebrno pobarvanimi ali drugače okrašenimi orehi, jabolčnimi krhlji in domačimi piškoti. Med delom so pogosto peli božične pesmi. Pripovedovali so si zgodbe in obujali spomine. Starejši otroci so se s starši odpravili k "polnočki", mlajši pa so ostali doma. Božičnih daril niso poznali. Do "treh krolfov" so smreko kar precej olajšali za dobrote, viseče na njej.

Tepežnica ali "pametiva"

Osemindvajseti december je bil za vse otroke pomemben dan. Nanj so se pravočasno pripravili z izbiro ustrezne šibe. Že navsezgodaj so lahko brez skrbi našeškali najprej starše in nato še vse ostale v hiši. Ob tem prijetnem opravilu so govorili "Friški bote, zdravi bote, pa v nedelo k meši hote". Nato je sledilo tepežkanje po vsej vasi. Dopoldan so imeli izključno pravico do tega opravila mlajši, popoldan pa starejši otroci. Če se mlajši niso držali pravil, so jim lahko starejši odvzeli del tega, kar so dobili v dar.

1. januar

Na prvi dan novega leta so morali otroci zgodaj vstati in se umiti v ledeno mrzli vodi. To so storili pravzaprav vsi člani družine. Verjeli so, da bodo zaradi tega vse leto marljivi in zdravi. Otroci so sedeli ob oknu in pazili, da praga ni prva prestopila sosedu, saj bi to prineslo nesrečo vsej družini.

Še pred dvema desetletjema so bile nekatere od teh šeg in navad še žive v vaškem življenju. V mestu so jih večino opustili že prej. Praviloma so se obdržale le tiste, ki so povezane z obilo dobre hrane in obdarovanjem – tako otrok kot odraslih. Tisto prijetno pričakovanje in veselje ob obdaritvi pa je skorajda zagotovo izginilo. Le redko lahko srečamo otroke, ki se prej opisanih šeg in navad še držijo. Mnogim so nerazumljive ali pa "brezvezne".

DIDAKTIČNA VREDNOST OTROŠKEGA LJUDSKEGA IZROČILA

Obstoj vsakega naroda in njegove identitete je tesno povezan z ohranjanjem kulturne dediščine, kar je za Slovenijo zaradi njene majhnosti še posebno pomembno. Ohranjanje ljudskega izročila bi morala biti ena pomembnejših nalog vsakega učno-vzgojnega procesa. Z načrtnim vključevanjem otroškega ljudskega izročila bi bilo treba začeti že v predšolskem obdobju in bi se moralo nadaljevati tudi med šolanjem otrok in pozneje mladostnikov. Prav ta stalnost, ki se ne bi smela prekiniti v nobenem obdobju otrokovega razvoja, lahko prinese globlje spoznanje o identiteti prostora in z njim spoštovanje tradicije skupnosti, ki v njem bivajo.

Otroške igre so psihološko izredno bogate, saj spodbujajo otroke k zaznavanju, gibanju, petju, razmišljanju in komunikaciji, pridobivanju socialnih izkušenj; vse to pa jih je ohranjalo dolga časovna obdobja, čeravno so bile deležne številnih prilagoditvenih sprememb. Krofličeva pravi, da je didaktična vrednost otroških ljudskih iger in možnost integracije z vsemi vzgojno-izobraževalnimi področji izredno velika (Kroflič 1995: 32–34). Npr. otroška ljudska igra *kraljica, koliko je ura* obsega usvajanje pojma števila, velikostnih, prostorskih in časovnih odnosov. Tvorba pojmov poteka ob celoviti psihofizični izkušnji in doživetju, ne le ob besedi in razumskem manipuliranju s predmeti. Razvijanje pojmov iz geometrije prav tako lahko poteka ob ustvarjanju geometrijskih oblik, ki so kot take prisotne in značilne za posamezne otroške ljudske igre.

Razumevanje govora in govorno izražanje se ob igranju otroških ljudskih iger prav tako razvijata, npr. govor ali petje v rajalnih in gibalnih igrah, razumevanje govornih navodil. "Petje, igranje, ples, slika, beseda so najpomembnejši načini ljudskega izražanja, ki za otroka tvorijo celoto. Cilj predšolske glasbeno-plesne vzgoje je, da to celoto ohranja in nadalje razvija." (Denac in Ilič 1993: 9)

V rajalnih igrah je odrasli skoraj nepogrešljiv soigralec otrok, ki s svojim petjem in korakom spodbuja gibanje in petje otrok. Denaceva ugotavlja, da motivacija za učenje pesmi in petje pesmi danes ni več samoumevna (prav tam: 11). Otroci pa v igrah, katerih nepogrešljiv del je tudi petje, radi sodelujejo. Tako na prijeten način otrokom vzgajamo veselje do petja. Spremljava petja in plesa s preprostimi glasbili bo prav gotovo otroke spodbudila k nadaljnji ustvarjalnosti.

Predšolski otrok zadovoljuje svojo naravno potrebo po gibanju in sprostitvi telesnih energij z močno telesno aktivnostjo, pri čemer razvija osnovne in specifične motorične sposobnosti. Prek gibalne aktivnosti si pridobi izkušnje, ki imajo močan vpliv na razvoj spoznavnih, emocionalnih in socialnih zmožnosti. Otroške ljudske igre pa zadovoljujejo še njegovo potrebo po igri, lepem in smešnem.

⁹ Gašperček: manjši litoželezni štedilnik za ogrevanje izb.
¹⁰ Krolfov: kraljev.

Skupna udeležba v igri in enakovrednost vseh sodelujočih omogoča lažje vključevanje novincev v skupino in zbuja občutek sprejetosti in varnosti. Otrok v rajalni igri prek stiska rok in skupnega gibanja ob petju čuti vzgojitelja in sovrstnike, kar mu olajša vključitev v skupino. Ta stik je posebno pomemben in potreben otrokom s posebnimi potrebami, ki se integrirajo v skupino vrtčevskih ali šolskih otrok.

Z vključevanjem otroških ljudskih iger v vzgojno delo gojimo plesno izročilo in uvajamo otroke v ljudski in družabni ples. Kot pravi Ramovš, uvajanje ljudskega izročila ne pomeni ustanavljanja otroške folklorne skupine, v kateri bi otrok takoj čutil, da ga učimo za nastop (Ramovš 1982: 30), temveč mora ples in pesem sprejeti kot vsakdanjo igro, kot razvedrilo. Predstavitev otroških ljudskih iger in plesov staršem ali širši javnosti pa naj bo za otroke igra pred gledalci.

RAJALNE IGRE

V praksi se pogosto dogaja, da ne vemo, kako bi poimenovali otroško ljudsko igro – ali bi jo opredelili kot rajalno ali kot plesno ali pa preprosto kot otroško igro. V rajalne vključujemo tudi gibalne igre, ki nimajo izrazitih melodičnih in ritmičnih značilnosti, vendar temeljijo na pravilih gibanja skupine in posameznika v prostoru in na govorjenem besedilu, npr. *trden most, kraljica, koliko je ura*.

Poznamo rajalne igre z vlogami, kjer ima eden od otrok posebno vlogo, ki mu določa drugačno gibanje, npr. vrtenje v sredini kroga, hoja okrog kroga ipd., v rajalnih igrah brez posebne vloge pa se vsi otroci gibljejo enako, npr. *ringaraja*.

V nadaljevanju predstavljam rajalne igre, zapisane tako, kot so mi jih posredovali starejši ljudje. Starejši so mi v pogovoru z njimi posredovali tudi besedne igre, izštevanke, zbadljivke in pastirske igre, ki sem jih prav tako zapisala, saj se zavedam, da ni daleč čas, ko bodo tudi te za vedno pozabljene. Ves čas zbiranja sem ugotavljala, da se jih najstarejši, rojeni še pred prvo svetovno vojno, ne spominjajo več. Nekoliko bolj so se jih (pogosto okrnjeno) spominjajo tisti, ki so bili rojeni med obema vojnoma.

Naj bo v nadaljevanju predstavljeno zbrano otroško ljudsko izročilo Prlekije v spodbudo vsem, ki raziskovanje in zbiranje šele začinjajo, in v pomoč vsem, ki bi ga želeli ponovno vključiti v igro današnjih otrok.

NEKAJ OTROŠKIH IGER IZ PRLEKIJE

Mati, mi smo lačni

Igra spada med nekoč najbolj priljubljene otroške igre, ki so se jih igrali predvsem mestni otroci v Prlekiji. Iz mesta se je igra razširila tudi v okoliške vasi. Zamrla je v sedemdesetih letih in se prenehala prenašati od starejših otrok v igralni skupini na mlajše. Vzroka za to sta dva:

igralne skupine so se po številu članov močno zmanjšale, prisotnost kupljenih igrač in televizije pa je zelo zmanjšala potrebo po skupni igri na prostem.

V Prlekiji o izvoru te igre ni nič znanega. Igre so se po delčkih spominjali starejši iz Ljutomera, Presike in Mote, ki so se jo kot otroci naučili od starejših otrok v igralni skupini.

Ko sem iskala izvor te igre, sem naletela na presenetljiv podatek. Kar štirideset različic te igre je znanih na nemškogovorečem prostoru. Prav zato lahko upravičeno domnevam, da je bila igra prenesena od tam. Na to še posebno kaže skorajda v celoti enak potek igre in tudi tekstovna podobnost. Igra pa je znana tudi v Angliji (*"Ghost in the Well"*) in na Nizozemskem, kjer sta potek igre in besedilo delno spremenjena.

Z igro sem se seznanila že pred četrtem letom, ko sem na dvorišču opazovala starejše otroke. Dvorišče je v celoti izpolnjevalo prostorske pogoje, še posebno je bila s svojo mračnostjo in skrivnostnostjo privlačna klet, v kateri se je zadrževal najpogumnejši otrok v vlogi čarovnika.

V igri so sodelovali otroci v starostnem razponu od približno petih do štirinajstih let, pri čemer so starejši brez izštevanja prevzemali vodilni vlogi matere in čarovnika, ostali so prevzeli vlogo otrok. Po navadi so se igralni skupini, ki je štela dvanajst otrok, pridružili otroci sosednjih hiš in največkrat so morali igro prenehati na zahtevo staršev, ker niso prenesli kričanja.

Opis

V igri lahko sodeluje heterogena skupina otrok z najmanj dvanajstimi in največ dvajsetimi člani. Najbolj skrit ali odmaknjen del igrišča (za drevesom, za grmom, v hiši ali za njo ipd.) predstavlja "klet", v kateri prebiva "čarovnik". "Mati" sedi na prostoru, ki je primerno oddaljen od "kleti". Otroci se gibljejo v prostoru med "kletjo" in "materjo", zato mora biti brez kakršnih koli ovir.

"Mati" (M) sedi in z gibi rok nakazuje, da npr. šiva ali plete.

"Čarovnik" (Č) se skriva v "klet".

Otroci (O) pristopijo k "materji".

O: "Mati, mi smo lačni!"

M: "Ite si f klet po jaboke!"

(Otroci stečejo proti "kleti", in ko se ji že čisto približajo, jih čarovnik prestraši z ropotom in grozečim glasom. Prestrašeni kriče zbežijo k "materji".)

O: "Mati, hote z nami, f kleti nekaj stroši!"

M: "Eh, to se van samo zdi. To so se samo drva zrušile. Ite si po jaboke!"

(Ponovi se tek do "kleti" in nazaj.)

O: "Mati, hote z nami ka doli resen nekaj stroši!"

M: "Eh, ki pa. To samo miši cveke vozijo. Ite si po jaboke!"

(Ponovi se tek do "kleti" in nazaj.)

O: "Mati, hote z nami, nos je stroh!"

M: "Eh, ka te norejete, to se je povoki mreža frgala pa je malo zružilo. Ite si že po tote jaboke."

(Ponovi se tek do "kleti" in nazaj.)

O: "Mati, hote že z nami, opet nekaj ruži pa se dere!"

M: "Skoro vas bon mela zadosti. Zaj pa si že prneste tote jaboke. Doli se je venda pūčel skotna, pa je zaružja!"

(Ponovi se tek do "kleti" in nazaj. Ko "mater" zmanjka izgovorov, se odpravi z otroki proti "kleti". Ko se ji že čisto približajo, jih "čarovnik" spet prestraši – otroci se tokrat ne razbežijo.)

M: "Gdo siž?"

Č: "Čarovnik!"

M: "Kaj ješž?"

Č: "Človeško meso!!"

(Ob tem odgovoru se večina otrok prestraši in pobegne, na sredi igralnega prostora začnejo oblikovati krog.)

M: "Kaj piješž?"

Č: "Človeško krf!!"

(Ob tem grozečem odgovoru se prestrašijo še preostali otroci in se vključijo v krog. "Mati" in "čarovnik" se čisto tiho dogovarjata.)

M: "Op ker i vūri pridešž?"

"Čarovnik" izbira med "prvo, drugo, tretjo, štrto, peto, šesto, sedmo, osmo, deveto in deseto uro" – pove jo "mater". Mati se pridruži otrokom in med hojo po krogu v desno pojejo, tj. odštevajo uro. "Mati" ure prihoda otrokom ne sme razkriti, lahko pa jo razberejo iz drže njenega obraza ali pa glasu med petjem.

Tretji uri sledijo "štrta, peta, šesta, sedma, osma, deveta, deseta".

"Čarovnik" se že med petjem začetnega dela pesmi, ki označuje izbrano uro, zapodi med otroke. Med tekem na ves glas kriči: "Čarovnik že bižiiiiiiiiii!"

S tem krikom opozori otroke na svoj prihod in lovljenje otrok. Prva dva, ki se ju dotakne, gresta z njim v "klet" in v nadaljevanju igre pomagata strašiti ostale otroke (ne pa tudi loviti).

Igra se v celoti ponavlja toliko časa, da ostaneta "mater" le še dva otroka, ki lahko ob ponovni igri prevzameta obe vodilni vlogi.

VIR: Biserka Škrinjar, Ljutomer, roj. 1958.

Marička šla v Maribor

Je plesna igra, pri kateri se ena skupina večja, druga pa manjša. Igra je različica v Sloveniji znane plesne igre *prišla majka s kolodvora*. V Prlekiji so se jo nekoč igrale predvsem deklice, če pa jih je bilo za igro premalo, so se vanjo vključevali tudi dečki, ki pa nikoli niso prevzeli vloge

Maričke. Temu ustrezno se je prilagajalo tudi besedilo pesmi.

Opis

Z izštevanko otroci določijo Maričko. Postavijo se v vrsto bočno drug ob drugem in se primejo za roke. Marička (M) se postavi na nasprotno stran, približno deset korakov od vrste ostalih otrok. Obrnjena je proti njim. Med petjem "Marička šla v Maribor", stopi Marička približno pet korakov proti skupini (S) in med petjem "Ade, ade, ado" naredi pet korakov nazaj. Otroci ji odgovarjajo in ponavljajo njen gibni vzorec. Zadnji otrok ob ponovni igri prevzame vlogo Maričke.

Vsi: "Marička šla v Maribor, ade, ade, ado."

S: "Kaj bi rada mela, ade, ade, adož?"

M: "Mela bi eno deklico, ade, ade, ado!"

S: "Kakša more biti, ade, ade, adož?"

M: "Ma eno lepo ..." (Zapoje tisto, kar je na izbranki izrazilo, npr. pentljo.)

S: "Takše pa že nega, ade, ade, ado!"

M: "Ma eno ..." (Natančneje označi nekaj na izbranki, npr. rdečo rutico.)

S: "Ka pa de postola, ade, ade, adož?"

M: "Postola de ..." (Odpoje izbran poklic, npr. trgovka.)

S: "To pač neče biti, ade, ade, ado!"

M: "Postola de ..." (Izbere drug poklic.)

S: "To pač neče biti, ade, ade, ado!"

M: "Postola de ..." (Izbere drug, bolj ugleden poklic.)

S: "To pa hoče biti, ade, ade, ado!" Ko odpojejo prvi del, izbranka preide k Marički in igra se ponavlja, dokler so v skupini nasprotni, Marički otroci.

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

Marička sedi na kamenu

V letih pred drugo svetovno vojno so to plesno-mimično igro plesali otroci skoraj povsod po Sloveniji. Dandanes je pozabljena in se je spominjajo le redki starejši. Tudi spodaj opisana varianta plesne igre je bila po pripovedovanju starejše krajanke Cvena zadnjič izvedena daljnega leta 1940; od takrat je na tem področju ni nihče več izvajal.

Po svojem izvoru je nemška. Med slovenske otroke se je razširila iz šole po posredovanju učiteljic, ki so se šolale v nemških učiteljskih. Pesem ima svoj vir v incestni baladi (Brat ubije sestro), le da se je prvotno besedilo pesmi v otroški posvojitvi domala zbrisalo (Ramovš 1980: 160).

Marička sedi na kamenu je skupinska plesna igra. V skupini igrata posebno vlogo deček in deklica. Igra, kakršna je opisana, je že očitno šolska priredba.

Opis

Otroci se primejo za roke in med petjem hodijo v sklenjenem krogu v levo ali desno smer. Sredi kroga čepi ali sedi na "kamnu" deklica, ki dela vse tisto, kar o njej s petjem povedo otroci.

Ko deček "najde" prstan, ga med petjem svojega besedila, izroči Marički. Ostali otroci medtem molče hodijo v krogu. Zadnjo kitico pojejo spet vsi otroci in med hojo v krogu z gibi rok ponazarjajo let ptic. Plesna igra je tako končana, in če otroci želijo, se lahko ponovno začne, posebni vlogi prevzameta tokrat druga dva otroka.

1. Marička sedi na kamenu, kamenu, kamenu, Marička sedi na kamenu, kamenu.
2. Marička češe si lase ...
3. Zgibila sen svoj prstanček ...
4. Marička, zakaj se jočeš ti ...
5. Glej, našel sen tvoj prstanček ...
6. Veseli smo kak pičice ...

VIR: Zvonka Sovič, Cven, roj. 1929.

Jas si bon šivanko kupa

Je igra s spraševanjem; ena skupina otrok sprašuje in druga ji odgovarja. Nekoč so se jo otroci radi igrali, danes pa jo lahko zasledimo le na nastopih otroških folklornih skupin. Besedilo pesmi je šaljivo, melodija in gibni vzorec pa preprosta.

Opis

Otroci se razporedijo v dve skupini. Postavijo se v vrsto in se primejo za roke. Skupini si stojita nasproti, med njima je razdalja približno desetih korakov. V prvem delu pesmi se skupina (A) pomakne za približno osem korakov proti mirujoči skupini, v drugem delu pa se pomaknejo za osem korakov nazaj (brez obračanja). Enak gibni vzorec velja tudi za drugo skupino (B). Zadnji, govorni del v mirovanju govori prva skupina (druga se navadno smeje).

A: Jas si bon šivanko kupa, kaj, kaj, kaj;
jas si bon šivanko kupa, kaj, kaj, kaj!

B: Kaj pa ti šivanka bode ...

A: S šivanko bon si žakel šiva ...

B: Kaj pa tebi žakel bode ...

A: V žakel bon karuzo vsipa ...

B: Kaj pa ti karuza bode ...

A: S karuzo bon prašiča zredja ...

B: Kaj pa ti prašiček bode ...

A: On de meni mosti dova ...

B: Kaj pa tebi mostek bode ...

A: Z mostjo bon si kola maza ...

B: Kaj pa tebi kola bodo ...

A: Na kolah bon si babo voza ...

B: Kaj pa tebi baba bode ...

Sledi govorni del:

A: Notri v mlako bon jo zvrna,
žabe bodo lepo pele,
gda do mojo babo jele!

VIR: Micka Flajšman, Ljutomer, roj. 1928.

Svinkaje

To igro so se igrali predvsem dečki na paši, če pa jih je bilo premalo, so medse sprejeli tudi deklice. V Prlekiji sta obstajali dve varianti. Prva je bila manj zahtevna in so se jo igrali mlajši dečki, drugo so se igrali starejši dečki. Za obe pa je bilo treba poiskati primerno dolgo debelejšo vejo. Nato so na travniku izkopali nekoliko globljo in večjo jamo. Vsi sodelujoči so se postavili v krog, približno tri metre od jame in si izkopali vsak svojo manjšo jamico.

Opis

Prva različica: Vsi igralci si poiščejo vsak svoj kamenček in ga položijo vsak v svojo manjšo jamico. Zmaga tisti, ki mu uspe s čim manj udarci s palico spraviti kamenček v jamo na sredi kroga. Kamenčki predstavljajo "svijo", jama na sredini kroga pa "hlev".

Prvi začne igro tisti, ki ga izštejejo z izštevanko. Ostali igralci mu sledijo po vrsti v smeri urnega kazalca. Igra se konča, ko vsem sodelujočim uspe spraviti kamenček v luknjo v sredini kroga.

VIR: Zalilka Novak, Ljutomer, roj. 1928.

Druga različica: Otroci izdolbejo eno jamico manj kot je sodelujočih; na sredi je večja jama. Namesto kamenčkov imajo en košček veje, tj. "svijo". Postavijo se nekaj metrov proč od jamic. Na znak urno stečejo vsak k eni jamici in vanjo takoj vtaknejo palico – to pomeni, da je jamica njihova. Otrok, ki ostane brez jamice, vrže "svijo" med igralce in jo poskuša z udarci palice čim prej spraviti v večjo jamo na sredini kroga, tj. "hlev". Ker zmaga otrok, ki mu to prvemu uspe, se tudi ostali trudijo "svijo" spraviti v hlev. Obenem pa morajo paziti na svojo jamico, saj si jo lahko prilasti igralec, ki jamice nima, kakor hitro iz nje

umakne svojo palico. Da igra ne bi bila prelahka, vsi sodelujoči s palicami ovirajo vsakega, ki poskuša "svijo spraviti v hlev".

VIR: Jožef Patty, Kamensčak, roj. 1935.

Svet nositi

Pastirska igra je namenjena manjši skupini otrok. Nekoč so se jo zelo radi in pogosto igrali, saj je ponujala veliko zabave in smeha. Preden jo otroci začnejo igrati, je treba pripraviti "svet". Na travniku izrežejo kos trave z zemljo vred in vanj naredijo dovolj veliko luknjo, da se prilaga debelini palice. Ta je vtaknjena na sredo druge jame, ki je od prve oddaljena približno dvajset korakov. Druga jama mora biti enake velikosti kot prva, le da v njej ni trave z zemljo.

Opis

Z izštevanko določijo prvega, ki bo "nosil svet". Čez oči mu zavežejo ruto. Otroka postavijo k prvi luknji z izrezano travo, ki jo mora otrok previdno dvigniti, da ne razpade. Nato po navodilih ostalih otrok nosi "svet" do druge luknje. To pa ni enostavno, saj ga ostali otroci lahko po mili volji vodijo po travniku sem in tja, čez jamice in krtine – vendar le v smeri proti drugi jami. Otrok mora ves čas paziti, da "sveta" ne izpusti iz rok ali da mu ne razpade.

Ko "svet" prinese do druge jame, ga mora previdno nataktniti čez palico in ga poravnati tako, kot da je bil ta "svet" izrezan ravno iz te jame. Vse to mora opraviti v prvem poskusu. Ostali otroci presodijo, kako mu je uspelo nalogo opraviti. Nato z izštevanko določijo naslednjega, ki bo "svet nosja". Šele ko se zvrstijo vsi otroci, se izbere zmagovalca – to je tisti otrok, ki je najlepše prenesel "svet" in ga vstavil v jamo.

VIR: Ivo Lašič, Ljutomer, roj. 1929.

Piskre tuči

To igro so se igrali otroci na dvorišču ali v sadovnjaku. V njej lahko sodeluje poljubno število otrok. Igra je navidez preprosta – razen za tistega, ki se znajde v vlogi iskalca lonca, ker po navadi skoraj v celoti izgubi orientacijo in udarja s palico po nevidnem loncu, kar sproža smešne prizore z obilo smeha.

Predem otroci začnejo igro, v zemljo zapičijo približno meter dolg kol in nanj nataknejo star lonc (nekoč so v ta namen uporabljali "dükel"). Pripravijo si tudi približno meter dolgo palico. Od kola naštejejo dvanajst korakov in označijo "mejo" (z vejo, ruto ipd.).

Opis

Otroci z izštevanko določijo tistega, ki bo začel igro. Postavijo ga na mejo, mu čez oči zavežejo ruto in mu v

roko dajo palico. Ko je pripravljen, se poda na pot od meje do lonca. Med hojo si pomaga s palico, ki mu služi kot nekakšna tipalka. Opazovalci ga lahko besedno usmerjajo na njegovi poti do lonca ali pa le, če preveč zaide s poti (glede na dogovor pred začetkom igre). Ko s palico udari po loncu, je igre konec in nadaljuje jo naslednji otrok.

VIR: Zvonka Sovič, Cven, roj. 1928.

Druge skupinske igre

Otroci so se na paši, še posebno če je bil pašnik v bližini gozda, radi "veverčkali". To je potekalo tako, da je en otrok ("lovec") lovil, vsi ostali pa so bili "veverice". Veverice so se gibale izključno z veje na vejo, in če so stopile na tla, jih je lovec lahko ujel. Ob tej igri so se trgale hlače, da je bilo veselje. Nič posebnega ni bilo, če se je veveriček ob plezanju poškodoval in je tekla kri. Vse to so sprejemali kot del igre, le starši so bili manj razumevajoči in so jih pogosto našeškali.

"Toti pa žandori" je prav tako igra, povezana s plezanjem po drevesih. Razdelili so se v skupino "žandorof" in "totof". Prvi so lovili druge. Ko so le-ti sestopili z drevesa in če jim je uspelo katerega ujeti, so ga odpeljali v zapor (posebno zato določen kraj), od koder so ob nepozornosti stražarja hitro smuknili na bližnje drevo. Igra je bila največkrat brez konca in so se jo igrali tako dolgo, dokler se je niso naveličali. Pri igri so se pogosto sprli.

VIR: Angela Lipovec, Ljutomer, roj. 1937.

PRSTNE IGRE

Slovensko ljudsko izročilo je s prstnimi igrami precej bogato. Na splošno poznamo enajst glavnih tipov in vrsto podtipov ter variant in različic, ki se po pravilu dotikajo vsakdanjega življenja, njegovih potreb ter aktivnosti, ki so jim bili otroci vsak dan priče. Prstne igre so bile vsebinsko blizu otrokom; razumeli so jih tako v preteklosti kot tudi danes in so znane pri vseh narodih sveta. Vedno se odvijajo v fizičnem kontaktu otroka z odraslim – po navadi so to starši, stari starši itd.

Otrok sedi odraslemu v naročju, njegova dlan z iztegnjenimi prsti pa je prizorišče igre. Med igro se med obema spleta tesna vez, ki otroku prinaša varnost, toplino, zadovoljstvo ter seveda veselje in smeh.

Toti je ša

Toti je ša na lof (palec),
toti je ša za jin (kazalec),
toti ga je vida (sredinec),
toti ga je strela (prstanec),
toti pa se je drja: "Neje ga, neje ga, neje ga ..." (mezinec).

VIR: Ernestina Ritonja, Rožički Vrh, roj. 1915.

11 Dükel: lončena posoda za shranjevanje in kisanje mleka.

*Toti gre na lof,
toti gre za jin,
toti puško nese,
toti mu zofce¹² strela,
toti pa duma kisko žüpo küha.*

VIR: Jožica Nemeč, Ljutomer, roj. 1934.

*Toti gre na jog¹³,
toti puško nese,
toti zofce strela,
toti zofca nese,
toti dela: "Cin, cin, cin!"
Toti pa: "Fin, fin, fin, fin, fin!" (Narahlo pomigaš z mehkim delom otrokovega nosu.)*

VIR: Jožica Marinič, Cven, roj. 1945.

*Toti gre na jog,
toti gre za jin,
toti puško nosi,
toti notri guni,
toti se dere: "Kuec, kuec, kuec!"*

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

*Toti gre na lof,
toti gre za jin,
toti puško nosi,
toti strela,
toti provi: "Mene ne, mene ne, mene ne!"*

VIR: Zvonka Sovič, Cven, roj. 1928.

Križ kraž

Potek igre je enak prejšnjemu opisu, le da se v teh variantah z otrokovim mezincem hitreje miga – kot se tudi besedilo zanj izgovarja hitreje in z nekoliko zvišanim glasom.

*Kriš kraš,
kral Matijaš,
daj en groš,
ka si küpin zloti noš,
lükjo vrta, lukjo vrta,
poč, poč, poč.*

VIR: Julka Bezjak, Ljutomer, roj. 1921.

*Kriš kraš,
krol Matjaš,
lükjo vrta, lukjo vrta,
poč, poč, poč.*

VIR: Angela Lipovec, Ljutomer, roj. 1937.

Opis obeh iger: Otrok sedi odraslemu v naročju. Odrasli položi otrokovo dlan v svojo dlan in s kazalcem

otrokove (ali svoje) druge roke izvaja gibe, kot jih nakazuje besedilo.

Kokla kašo kühala

Otrok sedi odraslemu v naročju. Odrasli položi otrokovo dlan v svojo dlan in s kazalcem otrokove (ali svoje) druge roke izvaja gibe, kot jih nakazuje besedilo.

*Kokla kašo kühala,
kühala jo kühala (palec, kazalec, sredinec se dotikajo in "kuhajo" po otrokovi dlani),
totemi je dola¹⁴ (v nadaljevanju pomigamo z vsakim otrokovim prstom),
totemi je dola,
totemi je dola,
totemi je dola,
totemi pa šijak zasüknila (močnejše podrgnemo s prsti po mezinčku).*

VIR: Angela Lipovec, Ljutomer, roj. 1937.

To je oltarček

*To je oltarček (s svojo dlanjo zaokrožimo po otrokovem obrazu),
lükike parček (s prsti narahlo pobožamo otrokove veke),
blazinice dvojne (narahlo uščipnemo otrokova lička),
tü pa gre mežnarček notri, (dotaknemo se otrokovih ustnic),
te pa popevle: "Bim bam, bim bam" (pomigamo z otrokovim noskom).*

VIR: Lizika Rubinščak, Ljutomer, roj. 1940.

Melo sejemo

Z dlanmi objamemo otrokovo glavo in jo nežno predajamo z ene dlani na drugo dlan ter govorimo: "Melo sejemo, melo sejemo ..." Enolično gibanje in monotona izgovorjava povzročita, da se otrok sčasoma popolnoma sprosti in se nam prepusti. Takrat pa z obema dlanema naenkrat ustavimo gibanje, kar povzroči rahel udarec, in rečemo: "Žakel je pun!"

VIR: Alojz Škrinjar, Libanja, roj. 1932.

BESEDNE IGRE

Nekoč so se otroci radi igrali besedne igre. Najpogosteje so se jih igrali, ko je deževalo in so bili prisiljeni ostati pod streho. Ob zapisovanju otroških ljudskih iger Prlekije so jih starejši večkrat omenjali, zato sem se odločila, da jih dodam ostalim igram. Značilnost teh iger je besedno izražanje, pri čemer gre lahko za igre napeljevanja, igre poštevanja ali pa gre za pravilnost in hitrost govorenega besedila.

¹² Zofce: zajce.
¹³ Jog: lov.

¹⁴ Dola: dala.

Igra poštevanja

Ena, dva – kon¹⁵ sta šla,
tri, štiri – po sekiri,
pet, šest – do nebes,
sedem, osem – tak te plosnen (zaploska otroku pred obrazom).
devet, deset – črni mali pesek am (zarenči in nakaže ugriz)!

VIR: Lizika Rubinščak, Ljutomer, roj. 1940.

Opis

Otroci stojijo v krogu ali vrsti. Otrok, ki poštevava, budno pazi na vsak gib ostalih. Iz igre izloči tistega, ki se premakne. Zadnji postane zmagovalec in nadaljuje poštevanje.

Igre napeljevanja

A: Gremo domu!
B: Kej mo dumač!
A: Kiselco mo kühali.
B: Kon mo jo vlevalič!
A: V veverčin dülec.
B: Ge je tisti dülec!
A: Na klini visi.
B: Ge je tisti klinič!
A: Sikira ga je posekala.
B: Ke je tista sikirač!
A: Kovoč jo je raskova.
B: Ke je tisti kovočič!
A: F Ščovnico¹⁶ je skoča, pa si je rit namoča. Keri de zej kej reka, tisti de krovji drek požveka!

Opis

Eden od otrok (A) začne napeljevanje, ostali (B) mu odgovarjajo. Ko izgovori besedilo do konca, se začne pačiti in uganjati razne vragolije. Ko se eden od otrok začne smejati, si ga ostali privoščijo z zbadljivkami, in ko se naveličajo, ponovno začnejo igro.

VIR: Angela Lipovec, Ljutomer, roj. 1937.

U šumici je kučica in živel je mož

V nadaljevanju opisujem besedni igri, ki se jo lahko igrata dva ali več otrok. Če jih je več, se posedejo v krog. Z izštevanke določijo prvega, ki začne izgovarjati besedilo. Ob vsaki ponovitvi se hitrost izgovorjave poveča. Zmaga tisti, ki največkrat (tudi najhitreje) brez napak pove besedilo.

U šumici je kučica,
u kučici je mizica,
u mizici je miznica,
u miznici je pisemce,
u pisemcu zapisano: "U šumici je ..."

¹⁵ Kon: kam.
¹⁶ Ščovnico: reko Ščavnico.

Živel je mož,
imel je psa,
lepo ga je redil,
nekoč mu ukrade kos mesa,
zato ga je ubil.
Na gričku ga zakopal je,
na tablico zapisal: "Živel je mož ..."

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

IZŠTEVANKE

Izštevanke so del ljudske umetnosti, ki so jih in jih še ustvarjajo otroci. Besedila izštevanek so sestavljena iz vrste nesmiselnih zlogov in otroškim pesmim podobnih verzov. Na videz nesmiselni zlogi so v resnici popačenke latinskih, italijanskih in nemških besed, ki so jih otroci nekoč slišali od učencev teh šol ali pa so bile v celoti privzete iz drugih jezikov. Prav gotovo se v njih skrivajo tudi čarne besede, ki so jih nekoč uporabljali za izganjanje zlih sil.

Enci, penci na kamenci,
troje vrata zapečata,
aran, baran, božji kriš!

Aberli baberli pošto peljal,
pošta se zvrne,
aberli baberli prdne!

Mlad kovač konja kuje,
keko žeblof potrebuječ
En, dvo, tri,
pa povej število ti!

Sladoled türški med,
kdo ga kupi se zastrupi,
kdo pa ne – pa umre.

Palček skakalček
na veji sidi,
farbice šteje
mu ena fali!

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

Am, dam, des,
sava, raka, tes,
sava, raka, tika, taka,
vija, vaja, viin.

Eci, peci, pec,
ti si mali zec,
ti si mala veverica,
eci, peci, pec!

Eketi, peketi, cuketi me,
abe, fabe, domine,
elc, relc, dras,
tis – tus!

*Enoga, dvanoga, trinoga,
čure, pinge, ringe,
smotke, jotke,
digale, diks!*

VIR: Zalika Novak, Ljutomer, roj. 1928.

*Am, pam, sekepam
zibenrake, vice pake,
figole, fagole vün!*

*Enega, benega,
čičeka, lenka,
smükla, dükla, divola diks!*

*En, ten, tini,
sava, raka, tini,
sava, raka, zika, zaka,
vija, vaja, vün!*

VIR: Micka Flajšman, Ljutomer, roj. 1928.

*Ena baba je hmrla,
tri podgane je požrla.
Ideš na pogrep?
Keko pušlof boš nesa (pove število; izšteje število)!*

*Stara baba, stari ded,
igrala sta nogomet,
stara baba zmagala,
deda f kišto zlagala.*

*Pet dece pri hiši,
cvilijo kak miši,
oča provi, ka je to?
Mati provi, lačni so.*

VIR: Lizika Rubinščak, Ljutomer, roj. 1940.

*Eden, beden, dva roglja,
v naši mlaki ded bobna,
tri koloče kriuha mo,
pa ga deci nič ne do!*

*Ena baba gosko cvre,
dol po brodi most ji gre,
ena, dva, tri,
zaj povej število ti!*

VIR: Angela Lipovec, Ljutomer, roj. 1937.

NAGOVORI OB SREČANJU Z ŽIVALMI

Polža so nagovorili z:
*Puž, puž, pokoži mi rogle,
ovačik pa ti kučo steren.*

To so otroci govorili toliko časa, da jim je polž pokazal rožičke.

VIR: Angela Žižek, Kamenščak, roj. 1910.

Ko so zagledali prvo štokljo, so ji klicali:
*Štokla, štokla,
prnesi mi malega!
Štrk bres brk!
Štrk bres brk!*

VIR: Ernestina Ritonja, Rožički Vrh, roj. 1915.

Ko so zagledali pikapolonico, so ji rekli:
*Bogecova icika,
pokoži mi nebesa!*

Ko so slišali oglašanje sove (ki po ljudskem verovanju naznanja smrt v bližini):
Skovir, skovir, daj nan mir!

Ko so slišali predenje mačke, so govorili:
Kriuh bi peka, pa drrrrrrf neee ...

In preden so se okopali v mlaki ali potoku, so rekli:
Žabe, kače, vün – ribe notri.

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

ŠALJIVKE IN ZBADLJIVKE

Otroci se v ustvarjanju šaljk in zbadljivk lotevajo vsega, kar v njihovem svetu izstopa, in vsega, kar je smešno, pri čemer se v prostodušnem besedišču lotevajo tako otrok kot odraslih. Življenjska doba večine šaljk in zbadljivk je kratka, saj je bila tako nekoč kot tudi danes vezana na določene osebe in dejanja.

Ohranile so se le tiste, ki vsebujejo najpogostejša osebna imena, in tiste, ki so ostale zaradi svoje šaljive vsebine smešne in uporabne tudi poznejšim generacijam.

Nekatere zbadljivke v Prlekiji so bile tudi pete – kar je redkost. Moja stara mama, mi je pogosto pela dve. Z njima me je vedno razjezila in neredko sem od jeze jokala. Predvidevam, da so podobno kot jaz reagirali nanje tudi drugi. Mati se je teh zbadljivk naučila od svoje mame.

*Franc banc
buha na lanc,
buha se sprdne,
pa franca zadrigne.*

*Micika v Lotmerk šla,
fse zapila, bita bila.*

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

*Juš puš,
pogače speka,
fse požveka.*

*Juš puš po bregi dere,
čike bere, fse požere!*

VIR: Jože Patty, Kamenščak, roj. 1935.

Oča, mati, kobile so van v blati,
dajte mi mleka,
kan je vün vleka,
dajte mi sira,
kan je vün stira!

VIR: Angela Lipovec, Ljutomer, roj. 1937.

Cimercvik žene kravo pit,
krava neče piti,
pa jo vüžge prek po riti!

VIR: Micka Flajšman, Ljutomer, roj. 1928.

Kadar je bil kdo presuh ali kadar je gospodinja po opravljenem delu postregla s skopim obrokom, so zbadali:

Čunta, čunta, nič mesa,
v fsakšen koti pes kozla!

VIR: Stanislava Patty, Ljutomer, roj. 1935.

Kadar se je kdo preveč bahal s kakšnim novim kosom garderobe ali pa je bil že po naravi domišljjav, so ga zbadali:

Takši si kak grof,
ki mo na riti en vekl knof!

Puron, puron,
kočijo vozi, vozi ...

VIR: Ernestina Ritonja, Rožički Vrh, roj. 1915.

Ka te misliš?! Ka misliš, ka lepa si ti?
Pri svinsken koriti ti gliha stoji!!!

VIR: Lizika Rubinščak, Ljutomer, roj. 1940.

Domišljjavcu ali domišljjavki pa so lahko tudi zapeli¹⁷:

SRAKA IMA DUGI REP, PISANO PA PERJE, PAZI DRAGA (ne) DA TE NE
POSER-JE

Zapeli pa so tudi tistemu, ki je prepogosto klical mamo, ali pa tistemu, ki je imel iz kakršnih koli razlogov mokre ali pa na zadnji plati umazane hlače. Po navadi se je takšno zbadanje končalo z lovljenjem zbadljivcev.

(ne) PA SE JOČE, KAJ MU JE? HLAČE MI POHCONE, SRAM GA JEI
DRUGA DECA GREJO SPOT, (ne) PA POHCONE HLAČE PROTI

VIR: Ernestina Ritonja, Rožički Vrh, roj. 1915.

LITERATURA:

Denec O., Ilič O.
1993 *Ko pojem, plešem*. Radovljica: Didakta.

Dravec Josip
1981 *Glasbena folklor Prlekije*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Koflič B., Gobec D.
1995 *Igra – gibo – ustvarjanje – učenje*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.

Ramovš Mirko
1982 *Ljudsko izročilo v estetski vzgoji predšolskega otroka*. Zbirka Cicibanove urice št. 9, Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Zablatnik Pavle
1990 *Od zibelke do groba*. Celovec: Mohorjeva založba.

¹⁷ Pesem je v osnovi zdravička.